

The background features several abstract elements: a pink shape in the top-left corner, a yellow shape in the top-right corner, a grey vertical shape in the center, a dark blue circle to the right of the grey shape, a light purple circle to the left of the grey shape, and an orange shape at the bottom. There are also two black zigzag lines, one at the top and one on the left side, and a thin blue vertical line to the right of the grey shape.

Africké inspirace

– tvořit, nikoli „vyrábět“

1. Africké inspirace – tvořit, nikoli „vyrábět“

Hana Stadlerová

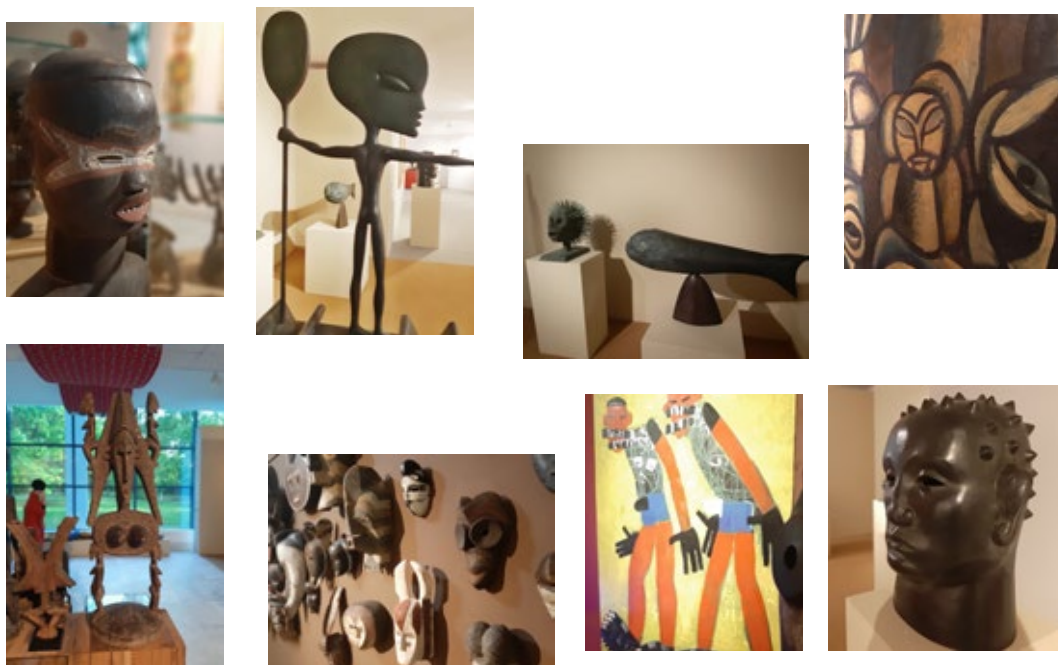
K výtvarnému vyjádření můžeme použít nejen klasické prostředky, ale i obyčejné předměty a dostupné materiály, které lze jednoduchými zásahy přetvářet, libovolně seskupovat, kombinovat, a vytvářet tak novou realitu bez vazby na původní účel či význam výchozí formy. Inspirovat se můžeme tvorbou umělců, kteří opustili „klasické“ přístupy k tvorbě a potřebu zobrazovat pouze to, co vidí. Takto přemýšleli již umělci v devatenáctém století, což dokumentují díla van Gogha, Cézana, Gauguina aj. Pro umělce přestal být i důležitý námět na zakázku, hledali vlastní „náměty“ a především možnosti, jak tvořit jinak – i proto např. experimentovali s formou. I když vznikaly reálné artefakty, nebyly napodobeninou skutečného předmětu. Umělci hledali i význam děl, která vytvářeli, což dokumentuje i následující text E. H. Gombricha přibližující tvorbu umělce Henryho Moorea (1898–1986):

Moore nezačíná tím, že se zadívá na model. Začíná tím, že se zadívá na kámen. Chce z něho „něco udělat“. Nikoli tím, že ho rozbije na kusy, nýbrž tím, že se do něho snaží vcítit a pokusit se zjistit, co kámen „chce“. Vyplyne-li z něho podnět pro lidskou postavu, je vše v pořádku. Avšak i v této postavě chce sochař zachovat něco z masivnosti a jednoduchosti skály. Nesnaží se udělat ženu z kamene, nýbrž kámen, který naznačuje ženu. (1989, s. 479–480).

Obdobné jsou i spontánní interpretace dětí, když najdou pro ně zajímavý předmět, zaujme je náhodně vzniklý tvar, např. skvrny na usychajícím chodníku, smáčené nebo oprýskané omítce apod. Mají potřebu takový předmět či tvar pojmenovat nebo podle své představy přetvářet. I proto moderní umělci objevovali hodnotu tvorby dětí, neškolených umělců nebo domorodého umění a kultury a hledali v nich inspiraci.

Výstava **Okouzlení Afrikou**, která se konala v brněnském Anthroposu Moravského zemského muzea (1. 5. 2019 – 28. 2. 2020), přiblížila počátky výtvarného zájmu českých tvůrců o umění afrického kontinentu i díla současných autorů, kteří stále nacházejí v tomto umění inspiraci nebo jsou jeho sběrateli. Na výstavě byli zastoupeni představitelé moderního českého výtvarného umění, jako jsou František Kupka, Josef Čapek, Emil Filla,

Alén Diviš, Antonín Pelc, Jan Křížek, František Tichý, František Hudeček, Milada Marešová, Oskar Spielmann aj. Ze současných umělců inspirovaných Afrikou byla představena díla Jiřího Anderleho, Jana Švankmajera, Františka Skály, Petra Kvíčaly, Jindry Vikové, Jaroslava Róny, Jana Vičara aj. Na výstavě bylo prezentováno i velké množství artefaktů afrických tvůrců.

Obr. 1-8. Fotografie z výstavy Okouzlení Afrikou.

Tato díla přináší mnoho podnětů i pro umělecké aktivity, které byly nabízeny i v rámci výukových programů přímo v galerijním prostoru Anthroposu. Stala se inspirací pro malbu, která směřovala k výtvarné transkripci rytmických improvizací inspirovaných Afrikou. Vycházet můžeme z poslechu autentické africké hudby, ale též hry na rytmické nástroje i dostupné objekty, vlastní tělo aj. Poslech „vede“ průběh haptické malby, která může probíhat bez kontroly zraku. Umožníme tak tvůrcům intenzivně poslouchat a následně reagovat např. na tempo či dynamiku skladby. Barvy je možné vybírat podle pocitů, které rytmická skladba vyvolává (zde se nabízí inspirace „malířem zvuků“ Milanem Grygarem, v jehož díle docházelo k propojení zvuku, obrazu a tělesného gesta v průběhu času). <https://www.ngprague.cz/exposition-detail/milan-grygar/>.

Na rytmické skladby je možné reagovat také gestickou kresbou. Jako netradiční nástroj poslouží vytvořené „štetce“ (delší hůlky zakončená materiálem, který umožní přijímat barvu a vytvářet barevnou stopu, kreslit

v pohybu). Takto pojatá tvorba umožní prožívat vlastní proces, odpoutat se od realistického zobrazování a představ, jak bude konečná forma vypadat. Velkoformátovou malbu je možné vnímat i jako partituru a přehrát ji – např. vytvořenými hudebními nástroji z různých již nepotřebných předmětů a dostupných materiálů.

Youtube: Zhudebnění velkoformátové malby

Obr. 9-12. Fotografie z průběhu společné zhudebněné gestické malby.

Afrika inspiruje i svou barevností a smyslem pro ornament, kterým se zdobí textil, dotváří obydlí, rituální předměty apod. Ornamenty se objevují přímo na těle domorodých obyvatel Afriky, zdobí i ženy ve formě kresby hennou, která bývá spojována s důležitými obřady a rituály. Pokud si chcete vytvořit

ornament na svém těle, můžete použít dostupnější prostředek, který nabízí možnost kresby na tělo, výsledek však nebude trvanlivý – použijte malé množství kakaového prášku rozmíchaného v tělovém mléce. Jako kreslířský nástroj můžeme použít různé dostupné instrumenty jako špejle, vatové tyčinky, štětce, nabízí se i různé kartáčky, hřebeny či vidličky, kterými můžeme nejen kreslit, ale využít i jejich zajímavé otisky. Výslednou kresbu můžeme zaznamenat fotografií nebo otisknout do svého podkladového materiálu.

Obr. 13-16. Ornamenty aplikované na tělo a jejich otisky.

Je zjevné, že není třeba dodržovat postupy, kterými tvořil umělec, nepředpokládáme, že budeme mechanicky jeho tvorbu napodobovat. Důležité je, abychom nacházeli svoji „novou“ cestu a měli potřebu objevovat nové tvůrčí možnosti. Také umělci se často snažili opouštět „ověřené cesty“, což můžeme ilustrovat na příkladech z dějin výtvarného umění. Konkrétně můžeme zmínit Kurta Schwitterse (1887–1948), který odmítal konvenční výtvarné prostředky a používal ve své tvorbě jízdenky, výstřižky z novin, textil a jiné předměty, které slepoval, a vytvářel tak koláže a asambláže. Můžeme zmínit, že přáním mnoha dalších umělců, kteří se řadili ke skupině Dada, bylo „stát se malými dětmi a udělat dlouhý nos na vážnost a pompéznost Umění s velkým U“ (Gombrich, 2010, s. 601). Anti-umění se objevilo i v šedesátých letech minulého století, je označováno jako neodada, a je reprezentováno např. skupinou Fluxus. Impulsem k jejímu vzniku se stala tvorba Marcela Duchampa (1887–1968) a díla dadaismu. Připomeňme si, že Duchamp vlastním podpisem předmětů a jejich vystavením v galerii proměnil jejich význam – učinil je uměleckým artefaktem. Obdobně fungují i děti, když

neživým věcem dávají vlastnosti živých bytostí. Duchamp měl mnoho následovníků – můžeme zmínit především Josepha Beuyse (1921–1986), umělce, který zformuloval koncept, že každý může být umělcem.

Umělci nadále prozkoumávali nesourodé materiály, z nich vytvářeli netradiční objekty, instalace či environmenty (Smith, 1995, s. 138–141). Umělci se vyjadřovali i formou akce-happeningu, představení-performance, ale též hudbou, zvukem, vůněmi, vizuálními představami nebo jen prožitkem.¹ I tyto skutečnosti by měly zasáhnout současnou výtvarnou výchovu, ukázat, že tvůrce nemusí být limitován jednotlivými obory. Naopak mohou vznikat umělecké projekty, které mají synkretický charakter.

1 **Ready-made** (či readymade): Již vytvořený artefakt, často průmyslový výrobek, neosobní, nalezený, kterému se umění propůjčí – jako v případě Fontány Marcela Duchampa, což byl původně obyčejný pisoár – tím, že se vystaví jako umělecké dílo či se s ním tak jedná a uvažuje se o něm tímto způsobem. Otcem této myšlenky byl Marcel Duchamp, jehož objekty měly větší úspěch ve Spojených státech než v Evropě.

Happening: Diváci se účastní představení, které má často formu hry, procházky, různých úkolů, meditace, osobního obřadu atd. Z umělců happeningy organizoval Wolf Vostell, Milan Knížák. Zakladatelem tohoto pojmu je John Cage, který vytvářel první happeningy na Black Mountain College.

Performance: Vytváří ji umělec a diváci jsou neaktivní, sledují kupř. start tryskového letadla na letišti (akce Wolfa Vostella v Západním Německu na vojenském letišti americké armády), houslistu hrajícího skladbu od Bacha na smetišti a jiné produkce. Performance většinou mají blízko k surrealismu, např. experimentální hudba Johna Cage, která se skládá ze střídání rádiových stanic, videoexperimenty s laděním televize, náhodná hudba atd. (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Fluxus>)

2. Hledat, objevovat, uspořádat – inspirace tvorbou Stanislava Diviše

Hana Stadlerová

Současné umění přináší mnoho podnětů jak obohatit výtvarnou výchovu o prostředky, které umožní její tvořivé pojetí a žákovi nabídnou prostor pro sebevyjádření i v rámci časové dotace, která je výtvarně výchově vymezena (většinou se jedná o jednu vyučovací hodinu týdně). Instalace kupříkladu nabízejí příležitost pro individuální i skupinovou tvorbu, realizaci konceptu, který je přiměřený dětskému myšlení.

Můžeme říct, že taková forma tvorby je pro tvůrce svým způsobem osvobuzující. Vzniklá seskupení můžeme vždy variovat, proměňovat – jednotlivé objekty totiž nemusíme nevratně spojovat, fixovat. Zároveň si v takto pojaté tvorbě můžeme uvědomovat, že mnohem důležitější a obohacující je vlastní tvůrčí proces – výtvor mnohdy má pomíjivý charakter. Instalacemi můžeme realizovat vlastní představy, nabízejí i mnoho podnětů pro jedinečnou interpretaci. Mohou se také stát východiskem pro tvorbu objektů.

Instalace mohou být realizovány ve veřejném prostoru, ale též v interiérech, a to včetně výstavních prostor. Mohou být využity bezprostřední reakce diváka na díla autora, která jsou na výstavě prezentována a nějakým způsobem diváka zaujmou. Stávají se pak formou aktivního zprostředkování výtvarného umění, mohou podnítit i další autorskou tvorbu.

Jako příklad můžeme uvést výtvarnou aktivitu s barevnými geometrickými tvary a velkými formáty podkladového materiálu, která proběhla na výstavě maleb Stanislava Diviše ve Strom Art Gallery (Brno). Výstava nesla název Prázdný prostor. Umělec se nechal inspirovat plány středověkých hradů a měst, velkoformátové malby pojal jako barevné geometrické abstrakce. V kompozicích jako by se promítala historie konkrétního místa, zviditelněná záznamy jednotlivých tvarů půdorysů budov, základů, které se vrství a překrývají.

Obr. 17-21. Výtvarná aktivita s barevnými geometrickými tvary a velkými formáty podkladového materiálu.

Protože barevné papíry patří k dostupným materiálům, byly využity záměrně nastříhané geometrické tvary z papíru (tvary není třeba rýsovat, předkreslovat). Nabízí se také využití odstřížků barevných papírů z předchozích výtvarných činností, všechny tvary je možné kombinovat. Pak je už můžeme uspořádávat v ploše – pracovat s nimi jako se stavebníci. Mohou vznikat kompozice nepravidelného tvaru nebo kompozice vycházející z geometrie – záleží na záměrech a velikosti podkladového materiálu. Abychom podpořili spolupráci na společném díle, spoluautoři se mohou v ploše posunovat po obvodu svého „města“ nebo se jinak pohybovat (např. ve dvojicích si měnit stanoviště apod.). Mají tak příležitost obohacovat společnou kompozici o vlastní – jedinečné – nápady, domlouvat se na výtvarném řešení, všimnout si vztahů mezi barevnými plochami nebo je záměrně tvořit (uplatněním odstínů barev, kontrastu apod.). Výsledná díla můžeme zdokumentovat, nabízí se i vyhledávání a zaznamenání zajímavých detailů fotografií. Následně je také možné realizovat prostorové řešení, a to s využitím nastříhaných papírových tvarů a dalších prvků z barevných papírů. Ke stříhání nůžkami přibude tvarování papíru a lepení na podkladovou plochu tak, aby vznikl reliéf. Je možné nabídnout i prostorové řešení z dostupného materiálu – např. dřevěné stavebnice mohou být kombinovány s dalšími dřevěnými tvary.

Obr. 22–28. Díla Karla Malicha v kombinaci s volnými interpretacemi studentů na Malichovi objekty představené na výstavě Utopické projekty ve Fait Gallery.

Výzvou se může stát sbírání různorodého materiálu v určité barevnosti a jeho následné uplatnění v prostorové kompozici – z různorodých materiálů necháme „vyrůst“ např. fantazijní architekturu. Vzniklé kompozice také vybízejí k diskusi nad problematikou moderní architektury a staré zástavby. Mohou představit zajímavé budovy, ale i vize, které nebyly nikdy realizovány, přesto jsou uchovány v podobě návrhů či objektů. Architektonické vize budoucnosti inspirovaly např. Karla Malicha (1924–2019).² Jeho modely i prostorové objekty z různorodých materiálů dávají velký prostor tvořivě díla interpretovat nebo v nich hledat inspiraci pro vlastní tvorbu, ve které budou uplatněny dostupné, často zbytkové materiály.

2 Tvorba K. Malicha byla představena na výstavě Utopické projekty v brněnské Fait Gallery (2019).

Literatura

Diviš, S. (2018). *Prázdné prostory*. Dostupné z <https://artalk.cz/2018/10/22/stanislav-divis-ve-strom-art-gallery/>

Gombrich, E. H. (2010). *Příběh umění*. Praha: ARGO.

Grygar, M. (2019). *Grygar 2019*. Dostupné z <https://www.ngprague.cz/exposition-detail/milan-grygar/>

Karel Malich a utopické projekty. Dostupné z <https://www.faitgallery.com/soucasne-a-planovane/events/297.html>

Okouzlení Afrikou. Dostupné z <http://www.mzm.cz/kalendar/akce/2019-04-09-okouzleni-afrikou/>

Smith, E. L. (1995). *ARTODAY*. London: Phaidon.

Uždil, J. (1965). *Tvořivost ve výtvarné výchově*. In I. Zhoř & V. Píša (Eds.), *Výtvarná výchova a tvořivost: Sborník z 2. celost. konference učitelů výtvarné výchovy v Praze* (s. 13–28). Praha: SPN.

Uždil, J. (1978). *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN.